

ІНТЕРНЕТ ЯК ДИСКУСІЙНЕ ПОЛЕ МІЖКОНФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Інтернет останніми роками активно освоюється Церквами й релігійними організаціями, зокрема й України, та стає полем гарячих дискусій всіх зацікавлених актуальними проблемами духовного і релігійного-церковного життя. І якщо церковні чи біляцерковні Інтернет-ресурси не обминаються увагою дослідників (в першу чергу – релігієзнавців), то набагато більший Інтернет-простір нецерковних сайтів – громадських, громадсько-політичних – аналізується науковцями далеко рідше. А дарма, адже на таких сайтах (на форумах) також точаться запеклі дискусії з приводу різноманітних подій, дотичних діяльності Церков чи взагалі проблем, пов'язаних з духовним світом людини.

Явище таке, власне, не є оригінальним для України. Радше останнім часом воно стає тут помітнішим і пов'язане із збільшенням вітчизняних Інтернет-користувачів. Інтерес науковців до нього є цілком виправданий та корисний, оскільки в науковий обіг може потрапляти багатий матеріал, який стосується реакцій пересічних українців – віруючих та невіруючих, членів певної Церкви чи невоцерковлених – на ту чи іншу діяльність релігійних спільнот, їх участь в суспільному житті країни. Також можна предметно вивчати зростаючий інтерес українців вже не до формально-звичаєвого спадку, а до реальних духовно-виховних можливостей різних Церков та відповідної особистої перспективи. В різних світських й церковних ЗМІ та мережі інтернет вже з'явилися відповідні дослідження [Клара Гудзик. Справи церковні? // День. – 2004, 10 грудня; О. д-р Святослав Шевчук. Якщо хтось в спокої відстоює правду – це означає, що він є сильний // Агенція релігійної інформації. – 2004. – № 11; Саган О. Церкви України обирають президента //], стимульовані ширшим розголосом дій Церков під час виборчих баталій в Україні з 2004 року. Однак аналіз змісту обговорення релігійно-церковного фактору в суспільному житті серед дуже цікавої специфічної (і «вдячної» щодо можливої оперативності її вивчення) суспільної групи – досить активної і вже помітно масової в українських теренах інтернетної аудиторії – тільки починається.

Підставою для виділення такого ще мало звіданого поля релігієзнавчих досліджень є той факт, що останніми роками суттєво збільшилася українська інтернет-аудиторія, яка складається з людей суспільно й соціально активних. В оприлюдненій у січні 2005 року інформації на популярному сайті «Обозреватель» констатується, що за підсумками грудня 2004 року аудиторія українського інтернету склала 5 905 465 осіб. Ними є люди, які протягом останніх (на момент виділення) 31 дня грудня заходили в інтернет. У порівнянні з листопадом, число унікальних користувачів сітки збільшилося на 339 598 осіб, або ж на 6,1% [8]. Рекордний, вибуховий приріст інтернетників відбувся під час виборчої президентської кампанії 2004 року (в листопаді – на безпрецедентних 39,36%). Географічно серед українських користувачів продовжують лідирувати столичні мешканці (55,44%), користувачі інших міст мільйонників (Дніпропетровськ, Одеса, Харків, Львів, Донецьк, Запоріжжя) складають 32,16%, а на інші регіони України припадає 12,4% відвідувачів. Отже, майже 6 мільйонів користувачів інтернету – це анклав, вартий аналізу його уявлень про місце й роль релігії та Церкви в суспільному житті.

У даній розвідці спробуємо зробити це щодо частини такого анклаву. Перша його група – відвідувачі церковних сайтів. Вітчизняних церковних сайтів нині налічується понад три сотні [], їх число збільшується щомісяця. Більшість з них мають ті чи інші форми інтерактивного спілкування. Другу групу складають менш численні, але помітні місця зустрічі віруючих різних Церков та українців, які цікавляться церковним життям. Це – тематичні інформаційні сайти, насамперед РІСУ []. Третя, досить велика за кількістю учасників та відвідувань група – це громадські сайти з їх форумами, зокрема такі як «Українська правда» [<http://www.pravda.com.ua>] (дітище світлої пам'яті Гонгадзе), «Майдан» [] (незалежний сайт громадських активістів), сайти національно-демократичних політсил. На цих сайтах часто висвітлюються й жваво обговорюються віруючими різних конфесій та невіруючими (зокрема на форумах) різні події та проблеми, пов'язані з участю церковних чинників у різних подіях суспільного життя, різноманітні аспекти дії релігійно-духовного фактору в повсякденні та у визначних моментах вітчизняної історії, в тому числі й сучасної.

■ **Ольга Недавня**, кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України.

Звичайно, опрацювання всього масиву зазначеної інформації є реальним лише для численного загону науковців (із-за фізичних та часових можливостей), однак і те, що можливо для розгляду кожним зацікавленим дослідником, представляє собою надзвичайно багатий матеріал, який може й має бути використаним при аналізі еволюції уявлень і оцінок українців місця й ролі релігійно-церковних чинників у суспільному й особистому житті.

Цікаво, що подібна тематика присутня на згаданих сайтах всіх трьох груп – у новинах, статтях, замітках, дописах на форумах – майже кожен день, і є на другому місці після суто політичних аспектів, випереджаючи економічні й культурні. Особливо показовим матеріалом для дослідження є саме форуми як місця міжконфесійного та неконфесійного спілкування, де обговорюються тематичні повідомлення і статті сайтів та інших ЗМІ, а також й самі різноманітні, запропоновані читачами питання, так чи інакше пов'язані з окресленими проблемами. Характерно, що найактивнішими у таких обговореннях є читачі й дописувачі не суто церковних або «біляцерковних» сайтів (хоч і на форумах останніх – греко-католицьких [<http://www.risu.org.ua>;], протестантських, зокрема – харизматичних [], не бракує дискусій). Так, на двох найрейтинговіших сайтах «Українська правда» та «Майдан» щодня полемізується «релігійно-церковна» тематика, тоді як на сайтах церковних «суспільна проблематика» дискутується порівняно менш активно. Щоправда, якраз на окремому Майданівському форумі «Релігія і духовність» активність невелика, а його учасники часто не надто адекватні (заангажовано-категоричні, готові говорити лише стосовно дуже вузького – улюбленого – аспекту теми), що, напевно, й призводить до нечисленних гостьових відвідин тематичних пропозицій («постів» форумів).

Обговорення на церковних форумах, зрозуміло, містить більшість суто релігійних тем. Його поживлення прямо пропорційне до конфесійної різноманітності учасників. Особливо цікавими, втім, є дискусії з актуальних життєвих питань, в яких «обкатуються» точки зору визнавців різних конфесій, відточується цивілізований діалог між ними. А те, що частіше обговорюється на форумах нецерковних, можна звести до двох основних категорій з приблизно рівною зацікавленістю інтернетників: дії Церков як інституцій включно з їх місцевими служителами під час тих чи інших ключових подій в суспільстві (наприклад, під час виборчих компаній), та ті чи інші характеристики та вчинки переважно світських учасників суспільних перепитій, пов'язані з релігійно-церковною сферою (також і сферою духовності, моралі). За рідкісним винятком, участь «нецерковних» відрізняється щирим зацікавленням, великою активністю – і надто малою, поверховою обізнаністю стосовно Церков та релігійних питань взагалі. Диспутанти розмірковують про діяльність різних Церков у порівнянні, запитують та обговорюють певну інформацію, що постає надто корисною для віруючих певних Церков. Вони вчать враховувати (чи хоча б мусять дізнатися) точку зору іноконфесійних та неконфесійних опонентів.

Показово, що зацікавленість роллю Церков в суспільному житті України є досить високою навіть у невіруючих, а активність та позиція віруючих різних Церков як громадян проявляється в Інтернет-дискусіях дуже яскраво. Для прикладу, під час виборчих компаній, надто президентської 2004 року, найпопулярнішими темами обговорень були: дії Української Православної Церкви Московського Патріархату з підтримки та прямої агітації за провладного кандидата (які викликали майже одностайне гаряче обурення, вкрай рідко – нерозуміння), проянуковичівські хресні ходи та «релігійно-церковно» забарвлена діяльність самого В.Ф.Януковича (реакція аналогічна). Схвально оцінювалися звернення Глави Української Греко-Католицької Церкви, спільні виступи керівництва більшості найпомітніших на українських теренах християнських Церков [Клара Гудзик. Справи церковні? // День. – 2004, 10 грудня. – С. 1-6] на підтримку чесних виборів, демократії, Помаранчевої революції, гуманітарна й духовна допомога представників Церков учасникам революційних подій.

Як правило, різко засуджуються на громадських сайтах й періодичні хрестові ходи братчиків УПЦ МП. Незважаючи на спроби керівництва цієї Церкви відмежовуватися від них, як і на спроби представити учасників маленькою купкою неграмотних екстремістів, на сайтах і форумах, які створені вірними УПЦ МП, відповідні дії братчиків більше захищаються, ніж критикуються [Листи на Майдан: Як храм Божий став агітпунктом за «кримінального» кандидата // <http://maidan.org.ua/static/news/1100560937.html>]. Таке лукавство, звичайно, теж зауважується. А тому, закономірно, найбільш характерною відповіддю на провідну практичну позицію цієї Церкви під час виборчої президентської компанії були заяви інтернетників про те, що «в УПЦ МП ходити більше не буду!» [Звернення керівників християнських Церков України напередодні і після другого туру виборів // Бюллетень релігійної інформації. – 2004. – № 11] та обговорення, якої долі достойна вона надалі та як допомогти здоровим в ній силам [О. д-р Святослав Шевчук. Якщо хтось в спокої відстоює правду – це означає, що він є сильний // Агенція релігійної інформації. – 2004. – № 11].

В подібних випадках віруючі учасники обговорень не лише захищають свою Церкву, але й знайомляться з думкою інших віруючих та невіруючих. Практика спілкування дозволяє побачити проблему очима іншого ближнього, задуматися над нею із врахуванням нової інформації та осмислення іншими людьми. А це може ставати шляхом до більшого порозуміння – міжконфесійного та міжлюдського взагалі.

Звичайно, вивчення думок українських громадян, в тому числі й інтернет-аудиторії, стосовно розглянутої тематики лише починається. Попереду ще багато роботи із з'ясування мотивів тих чи інших точок зору, дослідження поточних «духовних уроків», які виносять всі, хто має пряме чи опосередковане відношення до Церков і їх впливів. Але вже зараз можна констатувати, що в цілому у сфері духовно-релігійної орієнтації та церковних уподобань суспільні потрясіння останніх років принесли очевидну користь: велика кількість віруючих, шукаючих віру та просто небайдужих до духовного життя людей отримали реальну, переконливу інформацію про те, «хто є хто», позбулася застарілих чи й взагалі неадекватних стереотипів, вчаться спілкуватися з найгостріших питань з представниками інших конфесій чи прихильниками інших духовних шляхів. Важливо, щоб дана проблематика була в полі уваги релігієзнавців.

■ О. ДОБРОДУМ

ПОЛІТКОРЕКТНІСТЬ І МІЖРЕЛІГІЙНИЙ ДІАЛОГ

Тематика політкоректності та міжрелігійного діалогу є недостатньо розробленою в українському релігієзнавстві. Необхідність застосування принципів політкоректності в міжрелігійному діалозі актуалізувалася в результаті подій 11 вересня 2001 р., вбивства голландського кінорежисера Тео ван Гога 2 листопада 2004 р., карикатурного скандалу внаслідок публікації 30 вересня 2005 р. датською газетою «Юлландс-постен» 12 карикатур на пророка Мухаммеда, погромів 2006 р. у Парижі, а також у зв'язку з перманентними дискусіями на тему абортів, евтаназії, легалізації марихуани, одностатевих шлюбів, жіночої хіротонії, хіджабів, клонування, гей-парадів, викладання еволюційної теорії Дарвіна та «Основ православної культури» у державних школах тощо. Завдання даної статті – з'ясувати, чи сприяє втілення принципів політкоректності міжрелігійному діалогові, означити можливість диверсифікації міжрелігійного діалогу в сучасних умовах.

Політична коректність – лінгвокультурна форма забезпечення толерантності. Вона виражена в позитивній дискримінації меншин згідно з їхнім віросповіданням, статтю, сексуальною орієнтацією, національністю, расою, віком, мовою, станом здоров'я, політичними та іншими поглядами, зовнішнім виглядом, соціальним і майновим станом тощо з метою запобігання еґвеніки, геттоїзації, расизму, націоналізму, ксенофобії, гомофобії, апартеїду, елітаризму, расового квотування, резервацій, негативній дискримінації, сегрегації, шовінізму, радикалізму, нетерпимості тощо. Концептуальною базою політкоректності, серед іншого, є: ідеї Відродження щодо автономізації права й моралі, політики й релігії, положення Нового часу про суспільний договір і теорії розділення влади, концепції громадянського суспільства і правової держави, лібералізм, гуманізм, секуляризм, лаїцизм, фемінізм, антиглобалізм, екологізм, релігії «Нью ейдж», рух хіпі, політична мова, постколоніальний та посттоталітарний дискурс.

Право на критику церкви й релігії, включаючи право на богохульство, було переосмислено західними лібералами й соціалістами через виникнення протиріч і конфліктів у гетерогенному суспільстві – мультирелігійному, мультикультурному, мультиетнічному, мультирасовому, мультимовному.

Лінгвістичний аспект політкоректності, виразно проявлений у спробах легітимації використання неполіткоректних термінів для позначення експансії ісламу. Так, 31 серпня 2006 р., виступаючи в Конгресі США, Джордж Буш відкрито проголосив своїм головним ворогом у світовому масштабі радикальний іслам, головною небезпекою – створення халіфату із числа нині розрізнених мусульманських країн, назвавши ісламських терористів спадкоємцями фашистів, нацистів, комуністів і інших представників тоталітаризму XX століття [Буш назвав ісламських терористов наслідниками нацистов и коммунистов]. Американські консерватори заснували Антиісламофашистський Рух. З 22 по 26 жовтня

■ Ольга Добродум, докторант історичного факультету Одеського Національного університету імені І.І.Мечникова.